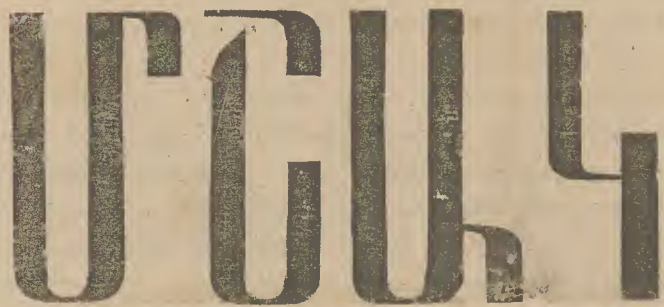

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարեկանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խաբաքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ԵԿՈՂ 1889 ԹԻԻՆ

ՄՇԱԿ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն դիւրով և նոյն պրոգրամայով: Մեր կը ստանանք սեփա-
կան ՀԵՌԱՎԻՐՆԵՐ:
«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը 10 ռուբլի է, կես տարեկանը 6 ռուբլի:
Գրվել «ՄՇԱԿ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարձրագույն և Բարձրագույն փողոցների մակի-
նում Թամարիայի տանը):
Կայտարարութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետեւեալ հաս-
ցեով. ТИФЛИСЪ, Редакция газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du jour-
nal arménien «MSCHAK».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՄԵՆՆԻՆ

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հասարակական ինքնագործութիւն. — ՆԵՐՔԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵ-
ՍՈՒԹԻՒՆ. Կ. Պօլսի նորընտիր պատրիարքի բա-
նախօսութիւնը. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱՎԻՐ-
ՆԵՐ. — ԲՈՐՍՍԱ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱ-
ՍԻՐԱԿԱՆ. Ակնարկներ.

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Որ և է բարոյական, մտաւոր և նիւթա-
կան առաջադիմութիւն մի ազգի
մէջ հնարաւոր է միմյան այն պայմանով
երբ որ ինքն ազգը, ինքն հասարակութիւ-
նը բնական և իրագործում է ինքն օգ-
նութեան սկզբունքը:

Ոչինչ առաջադիմութիւն հնարաւոր չէ,
եթէ տաննակ տարիների ընթացքում մա-
մուլը անդադար քարոզում է այս կամ այն
մտքերը, — իսկ ժողովուրդը թէն կարգում

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

Կանանց հարցը. — Մեր գրականութիւնը և կա-
նանց հարցը. — Հայ կնոջ ուսումնասիրութիւնը.
— Ռուս ճանապարհորդ Նիկոլայի կարծիքը հայ
կնոջ մասին. — Էնցիկլոպեդիստ Գիլգոթի կարծիքը
և կնոջ քննադատութիւնը:

Այդպիսի փոխանակական կարծիքներ յայտնե-
լով հայ կնոջ մասին ընդհանրապէս, պ. Նիկոլայի
սկսում է նայել պատկերի վրա միւս կողմից,
քննելով այն ազդեցութիւնը, որ բնականաբար
ունենել է հայ կանանց վրա շրջապատող մահ-
մետական տարրը:

«Ընդհանրապէս ազատ հայուհին, ասում է
յարգելի ճանապարհորդը. — Արեւելքի միւս քրի-
ստոնեայ կանանց նման, չը կարողացաւ կատա-
րելապէս ազատ մտաւոր կնոջ վրա մահմետական-
ների ունեցած հայեացքներից և դրա հետ միա-
սին մի յայտնի աստիճանի փակ և առանձնացած
լինելուց: Եթէ իսլամի այդ ուղղութիւնը չը կա-
րողացաւ մեծ ներգործութիւն ունենալ հայ աղջ-
կայ վրա, դրա հակառակ, ամուսնացած հայ կնոջ
վրա այդ ներգործութիւնը կրկնապատկի եղաւ,
մի տեսակ հարեմականութեան մէջ ընկելով նրան:
Հարսանիքի օրից սկսած, երկուստեք հայուհին,
որ մինչև այդ օրը չը գիտէր թէ ինչ է երեսի
քօղը, սկսում է քօղով ծածկել ոչ թէ միայն և-
րեսը, այլ և իրանը. բացի դրանից երկուստեք
ամուսնից պէտք է որքան կարելի է իրոյս տալ
ամեն տեսակ խօսակցութիւններ ունենալուց:

է այդ մտքերը, բայց անընդունակ է լի-
նում կազմաւորել ըմբռնել և իրագործել
միւս է նախկին անշարժ դրութեան մէջ,
անընդունակ է լինում կարգացած ըմբռ-
նելուց յետոյ՝ ինքն օգնութեան ընդ-
բռնելու գիմել և հետզհետեւ իրագործել
այն ամենը, ինչ որ տարիների ընթացքում
լսում է կարգում է:

Բայց ի՞նչ է իսկապէս դրա պատճառը,
որ մեր մամուլը տարիների ընթացքում
ջանալով ղեկավարել հասարակաց կարծի-
քը, մինչև այժմ չէ կարողանում զարթեց-
նել մեր ժողովրդի մտաւոր, բարոյական և
տնտեսական կենսական ինքնաշարժութեան,
գիտակցութեան զգացմունքը, չէ կարողա-
նում առաջ բերել նրա մէջ ինքնօգնու-
թեան սկզբունքը:

Օրգանական կազմուածք է ձողովուրդը, ամ-
բոլոր, ազգի մեծամասնութիւնը՝ լինում է
միշտ մի ինքնուրու, անշարժ մարմին. միտք
քարոզողի, հասարակաց կարծիքը ղեկավա-

նոյն իսկ կանանց հետ, — էլ չենք խօսում տղա-
մարդկանց մասին, — ինչքան էլ որ կարող
լինէր այդ խօսակցութիւնը: Այդ սովորութիւնը
հայերը բացատրում են նրանով, որ նոյնա խորին
համոզմունքով, ամուսնութեան սկզբի ժամանակ-
ներում երկուստեք կինը պէտք է պատկանի
իր մարդուն ոչ թէ միայն մարմնով, այլ և հոգ-
ւով և բոլոր իր զգացումը, և այդ պատճառով պար-
տաւոր է միմյան նրան դիմել: Աւելորդ է ասել,
որ հինց այդ համոզմունքի մէջն է թաղման կը-
նոջ վրա ունեցած արեւելեան հայեացիւթը, որով
կինը համարվում է իր մարդու ճորտը: Հայուհու
առանձնապէս իր շրջապատողներից և նրա ակա-
մայ լուսակցութիւնը, բարեբաղդաբար, հայերի մէջ
շատ է երկար չէ տեսում, և սովորաբար վերջա-
նում է այն ժամանակ, երբ կինը ծնում է առա-
ջին երեխան: Առաջին ծնունդը ազատում է երե-
տասարդ կնոջը իր փակ դրութիւնից և նա իրա-
ւունք է ստանում խօսելու իր ամուսնու մերձա-
ւոր ազգականների, և մինչև իսկ հօր և եղբայր-
ների հետ: Եթէ ամուսնու ազգականները շատ
են, այն ժամանակ, պատահում է, որ հինգ, և
մինչև անգամ տասն տարի է անցնում, մինչև որ
երկուստեք կինը կարողանան և հաստատ իրա-
ւունքներ ստանալ իրան օտար ընտանիքի մէջ:

«Բայց այդքան երկար ժամանակ անցնելուց յե-
տոյ էլ հայուհին այնպէս ազատ չէ, ինչպէս եւ-
րոպացի կինը: Զիչէ, է, յաճախ նա մասն է դալիս
բոլորովին ազատ կերպով և բաց երեսով, բայց
այնու ամենայնիւ չէ հասնում այն ազատու-
թեան, ինչ ազատութիւն որ վայելում է հայ աղ-
ջիկը: Ամուսնացած կնոջ ազատութեան այդքան
սահմանափակումը հայերը բացատրում են այն
անհրաժեշտութեամբ, որ մարդու գնացած կինը
պէտք է կենտրոնանայ ամբողջապէս իր տան մէջ և
բացառապէս պէտք է պատկանի իր մարդուն և ըն-
տանիքին: Արեւելքի աղբիւրները և կնոջ վրա Ա-

րդի, մտաւոր ստեղծագործողի և անշարժ
ամբոխի փոխադարձ յարաբերութիւնների
մէջ պէտք է գոյութիւն ունենան կենդանի
միջնորդներ, պէտք է գոյութիւն ունենայ
այն միջնորդ դասակարգը, որը անուանա-
վում է ինտելիգենցիա, կրթված դա-
սակարգը, որը և կազմում է մտաւորապէս
ղեկավարող հրապարակական հաստատու-
թիւնների և ամբոխի մեծամասնութեան
մէջ՝ կապող օղակը:

Բայց մեզանում այդ տեսակ միջնորդ
դասակարգը, որը յայտնաւոր հրապարակա-
կան միտքը ըմբռնելուց յետոյ, ջանաւ
հասկանել նրան անշարժ ամբոխին, ջա-
նար իրագործել նրան ամբոխի մէջ, — այդ
տեսակ միջնորդ դասակարգը մեզանում
բացակայ է...

Բերենք օրինակներ:
Գիշուք մի քաղաքի, լինի դա հայերէն
«Մշակ» կամ ռուսերէն «Новости» կամ
մի ամառիկ լինի դա հայերէն «Արարատ»
կամ ռուսերէն «Вестник Европы», այս
կամ այն միտք են յայտնում: Նրանք յայտ-
նում են օրինակ, կարճ թէ մշակված եր-
կար յօդուածներով այն միտքը թէ պէտք
է իրագործել գիւղերում հացի ամբարները,
պէտք է իրագործել քաղաքային արհեստա-
ւորների մէջ խնայողական արկղերը, պէտք
է այս ինչ ձևով կազմակերպել գիւղական
դպրոցը, մոցնելով նրա մէջ աւանդելի ա-
ռարկաների թուում և տնային արհեստե-
րի աւանդելը, պէտք է այս կամ այն ա-
ռողջական միջոցներով մոցնել ամբոխի կե-
ցութեան մէջ և այլն և այլն...

Ունի դիմում մամուլը այդ և սրա նը-
ման անթիւ, անհամար մտքեր յայտնելով,
— ի հարկէ, որ անհրաժեշտ է հայուհու
ըմբռնելու, անընդունակ է և գիտակցաբար
իրագործելու կարողացածը... Գուցէ և կար-
գալ էլ չէ կարող, որովհետեւ անգրագետ է:
Այդ և սրա նման մտքերը տարիների ըն-

թացքում յայտնելով, մամուլը դիմում է
հասարակութեան այն մասին, քաղաքային
կամ գիւղական ինտելիգենցիային, որը իր
մտաւոր զարգացմամբ բարձր է ամբոխից,
որը այս կամ այն հասարակական բարեւո-
րման գործում կարող է ինիցիատօր լի-
նել, կարող է յանձն առնել այս կամ այն
գործի իրագործման նախաձեռնութիւ-
նը:

Երեւակայեցէք այժմ, որ այդ տեսակ դա-
սակարգը, որը ամբոխից իր կրթութեամբ,
իր մտաւոր և բարոյական զարգացմամբ
համեմատաբար բարձր է, — կատարելապէս
բացակայ է ամբոխի մէջ... Պարզ է որ
մամուլի յայտնած մտքերը տարիների ըն-
թացքում կը մնան ապարդիւն, կը մնան
անիրագործելի, քանի որ ինքն ամբոխը
անշարժ է ինքնուրու է, կարօտ է տեղա-
կան ղեկավարների, կարօտ է տեղական
նախաձեռնութեան, իսկ ինտելիգեն-
ցիան, կրթված դասակարգը, որը դուրս է
եկել նոյն իսկ այդ ամբոխից, այլ ևս եր-
բէք չէ վերադառնում այդ ամբոխի շրջանը,
որին նա իր ծագմամբ պատկանում է, այլ
միջնակարգ կամ մանաւանդ բարձրագոյն
ուսում ստանալուց յետոյ, այդ ինտելիգեն-
ցիան միմյան մտածում է իր անձնական
կենսի մասին, հոգում է իր համար անձ-
նական որ և է արդիւնաւոր պաշտօն ձեռք
բերելու մասին, այն էլ հեռու ամբոխից,
որ և է մեծ կենտրոնում, մեծ քաղաքում,
միանգամայն կտրվելով ամբոխի շրջանից:

Մեր դաւառական քաղաքներից, որիւ-
ղերից դուրս եկած այն անձինք, որոնք
ամբոխից բարձր կրթութիւն են ստացել,
իրանց ուսումնի աւարտելուց յետոյ այլ ևս
անչ, հեռու չեն գնում մամուլի, բայց և նոյն իսկ ուսաց
մամուլի, բայց և նոյն իսկ ուսաց մամուլի
ի յայտնած մտքերին, չեն հետաքրքրվում
ժողովրդի տնտեսական, մտաւոր և բարո-
յական կենսի երեւոյթներով և չեն էլ վե-

ժանում է կնոջ հետ: Այդ սխառման այնքան ա-
մուր է, որ մինչև անգամ ամուսնացած որդիք
և թոռները աշխատում են չը բաժանվել ծնողա-
կան տնից և համախմբվելով կազմում են աւելի
կամ պակաս բաղաձայն ընտանիքներ և տոհ-
մեր, որոնք յաճախ ամբողջ գիւղեր են կազմում:
Այդպիսի պայմաններում ընտանիքը աճելով ա-
ճում է, իսկ խելացի տնտեսութեան, այլ և ելքի
ու մուտքի ընդհանուր լինելու պատճառով, ըն-
տանիքը նիւթական բարեկեցութիւն է ունենում:

«Այն միջոցին, երբ պապը կամ հայրը ղեկավա-
րում է ամբողջ ընտանիքը, և ընտանիքի իւրա-
քանչիւր անդամի գործունեութիւնը դէպի ընդհա-
նուր օգուտն է ուղղում, պառաւ մայրը կամ
տատը նոյն կերպով հսկում է ընտանիքի
կազմակերպութեան վրա և նրան է պատկանում
ընտանիքի իւրաքանչիւր անդամի տնտեսութեան
բարձրագոյն հսկողութիւնը: Հինց ընտանիքի այդ
ամուր կազմակերպութեան շնորհիւ էլ հայոց աղ-
գը կարողացաւ կրել այն բոլորը, ինչ որ նրա
գլխին եկաւ պատմական մի քանի հազար տա-
րիների ընթացքում: Հայերի մի քանի խմբերում,
որոնք մինչև այժմ էլ պահպանել են իրանց ան-
կախութիւնը, ստացուածքի ընդհանուր լինելը և
իսկական կօմունականութիւնը հասնում են զար-
գացման այն ամենաբարձր հարաւոր աստիճան-
ներին, որ միայն տեսականապէս քարոզում են
լատալ և Պրուդոն: Խաբաքանչիւրի ստացուածքը
պատկանում է բոլորին, բայց այդ չէ զրկում
մարդուն անձնական սեփականութեան և շահե-
ցողութեան կարելիութիւնից:

«Խօսողութիւն լեռնոտ և կիսաւանկաւ դաւառում,
որի բնակիչները յայտնի են իրանց վայրերի և
բերրի բնաւորութեամբ, շատ ընտանիքի հայրը
գնում է մի հեռու տեղ, կամ թէ վաղա՛հաս կեր-
պով մտնում է, համայնքը պարտաւոր է պահել
և կերակրել իր հաշուով բոլոր ընտանիքը, մինչև

րադառնում իրանց գաւառական քաղաքը կամ գիւղը, այլ բոլորն էլ աշխատում են, իրանց անձնական կենքեր որքան հնար է շահաւէտ կերպով կազմակերպելու համար, խմբվել մեծ քաղաքներում:

Այդ երեւոյթը նկատուում է ոչ թէ միայն հայոց, բայց և ուստաց կենքեր մէջ և այդպիսով երկու հասարակութիւնների մէջ էլ ղեկավարող մամուլի և անշարժ ամբոխի մէջ չը կայ մի որ և է. կապ ոչ ոք և կ, բացակայ է այն միջոցն որ դասակարգը, որի պարտաւորութիւնը կը լինէր, ապրելով ամբոխի շրջանում, որից նա դուրս է եկել, ըմբռնել մի կողմից՝ մամուլի հրապարակագէտ յայտնած մտքերը, իսկ միւս կողմից՝ ջանալ իրագործել կենքերի մէջ, ամբոխի շրջանում այդ յայտնած մշտեքերը:

Այդ է պատճառը որ մեզանում և Ռուսաստանում կենդանի և սերտ կապ չը կայ մամուլի և ազգի մեծամասնութեան, մասնաւոր մէջ, մի տեսակ ինքնուրուշ թիւն կայ հրապարակական մտքի ղեկավարներին և ամբոխի մէջ... որովհետեւ նրանց երկուսի մէջ զոյգութիւն չունի այն դասակարգը, որը երկուսի մէջ միջնորդ և յայտնած մտքերի նախաձեռնող ու իրագործող լինէր... իսկ այդ դասակարգին պատկանողները շատ աննշան բացառութեամբ, մտածում են միմիայն իրանց անձնական, ետական շահերի մասին, իրանց հետու պահելով ամբոխից և հոգալով միմիայն արդիւնաւոր պաշտօններ ձեռք բերելու մասին:

Եւ յետոյ դեռ գտնվում են մարդիկ, որոնք մեղադրում են թէ մեր և թէ ուստաց մամուլը, որ մամուլը իր գործունէութեամբ չէ ըմբռնում ժողովրդի պահանջները:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՌՆԵՐ

Ստանում ենք բազմաթիւ նամակներ գաւառական հայաբնակ քաղաքներից, որ հայ-լուսաւորական հոգեւորականութիւնը գրեթէ ամեն տեղ աշխատում է գործադրող տաղանդներ կայսերական ընտանիքի վտանգից ազատելու պատճառով:

Ստացանք ԱՐՈՒՆԻՆՅՈՒՆ հետեւալ նամակը:

որ նա կը գայ, կամ մինչև այն ժամանակ, երբ արական սեռի երեխան այնքան կը մեծանայ, որ կը կարողանայ փոխարինել իր հորը: Այն ընտանիքը, որին այս կամ այն ժամանակ կերակրել է համայնքը, պետք է իբրեւ շնորհակալութիւն՝ նուրի մի բան ուսումնարանի կամ եկեղեցու օգտին: Այդ կիսավայրենի խոտորչութիւնների մէջ, այլի կիմը իրաւունք ունի նորից մարդու գնալ միայն այն դէպքում, երբ նա միայն աղջիկներ ունի, իսկ եթէ նրա երեխաների մէջ նոյն իսկ մի աղջակ կայ, այն ժամանակ ամուսնանալը աղջկաի ալի կնոջ համար նախատիք է համարվում (Արծրունի):

«Այդ տեսակ սովորութիւնները անկասկած հին հայկական սովորութիւնների մնացորդներ են, և ամենից լաւ վկայում են, թէ մինչև որ աստիճան էին զարգացրել հայերը իրանց ընտանեկան սկզբունքը, որը տալիս էր համայն ազգին ամբողջութիւն և ամբողջութիւն, և այդ այն աջող դերութեան շնորհով, որ ունեցել է կիմը հայ ընտանիքում:

Ահա այդ է պ. Ելիսէիլի կարծիքը հայ կնոջ մասին: Մենք զգում ենք, որ այդ ընդհանրապէս գովառանական կարծիքը շատ կուրախացնէ մեր «ազգասէրներին», որոնք պատրաստ են ամեն ընտանեկան թշուառութիւնները մոռանալ, հէնց որ մի օտարը, մի ուսու ճանապարհորդը, կամ մի գերմանացի կրիստիոս և կամ մի անգլիացի թղթթակից մի լաւ կարծիք կը յայտնի հայերի մասին, աղջկաի դէպքերում մեր «ազգասէրները» անչափ ուրախութիւնից «հորթի նման տրտնգ» են տալիս... մոռանալով նոյն իսկ իրականութիւնը:

Անկասկած մեր ընթերցողներն էլ կարդալով պ. Ելիսէիլի գրած այդ տողերը, իրանք էլ մի տեսակ ուրախութիւն կը զգան, տեսնելով, որ ուստաց

«Մշակի» № 119-ի մէջ կարդալով կայսերական ընտանիքի հոգեւորական 17-ին պատահած խորտակման մասին և կայսերական ընտանիքի վտանգից ազատվելու մասին, անմիջապէս Արդարի հայկաթօլի հոգեւորականութիւնը տեղիս հայ-կաթօլիկ մայր-եկեղեցում գոհացողական մաղթանքներ կատարեց՝ այդ փրկութեան պատճառով Հանդիսին ներկայ էր եկեղեցականների հետ մեծ բազմութիւն և նոյնպէս ներկայ էին պատմաբանի աշակերտները, որոնք թիւղացում էին եկեղեցու կամարները «Չքեղ Աստուած» երգով:

Անցեալ անգամ հաղորդեցինք, որ թիւֆլիսի հայ հասարակութեան կողմից մի պատգամաւորութիւն գնաց Գանձակ՝ վնասաւոր կաթօլիկներին ներկայանալու և խնդրելու, որ վնասաւոր չընդունեն թիւֆլիսի թեմի առաջնորդի հրապարակաւ: Այժմ անկողը չենք համարում հաղորդել հետեւալ հաստատ մանրամասնութիւնը, որ պատգամաւորութիւնը նոյն օրը իր կողմից մի նամակ գրելով թիւֆլիսի հասարակութեան խնդրագրին հետ միասին ուղարկեց Ելիսէիլին:

Թիւֆլիսի «Հայուհեաց Բարեգործական» ընկերութեան անդամների կողմից տարացան հետեւալ երկուտղը: «Պ. Խաբաթի, Կուզնայից ուղղել մի սխալ, որը մտել է «Մշակի» մէջ պ. Գարամաշի դասախոսութեան վերաբերմամբ. Թանձն առնելով դասախոսութեան հոգեւոր, կարող ենք հաստատել, որ ոչ ընդ մի մի տոմսակ ուղարկած չենք: Կիրակի կէսօրին Կենտրոնական դրամաձուանդում տոմսակները ծախված էին ընդամենը 24 բութ, իսկ մնացած տոմսակները ծախվեցան նոյն երեկոյ:

Թիւֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը յայտնում է հետեւալ տակաւ քաղաքի բազմաբնակում և իստութեանում մաս մաս ծախվող միջնակները վրա, նոյնքան ամսի 1-ից մինչև զեկտեմբեր ամսի 1-ը: Կրուպակայ ալիւրից թիւած հացի ֆունտը, առաջին տեսակի՝ արժէ 5 կոպ., ցորենի ալիւրից, առաջին տեսակի՝ 3 1/2 կոպ., երկրորդ տեսակի՝ 3 կոպ., նոյն ալիւրից թիւորում թիւած հացի ֆունտը առաջին տեսակի՝ 5 կոպ., երկրորդ՝ 4 կոպ., երրորդ՝ 3 1/2 կոպ.: Կրուպակայ ալիւրից խառն ցորենի ալիւրի հետ թիւած լաւաշները արժեն՝ առաջին տեսակի ֆունտը 5 կոպ., երկրորդ՝ 4 կոպ.: Տաւարի մսի ֆունտը առաջին տեսակի արժէ 8 կոպ., երկրորդ՝ 7 կոպ., սուկի 14 կոպ., ոչխարի մսի ֆունտը 8

հասարակութեան առաջ աղքատ լաւ գոյներով է ներկայացվում հայ կիմը:

Բայց ինքը պ. Ելիսէիլ մեր առաջ բաց է առնում ասիական բարեբերում համեմատ, և մասնատար կանոնի հաղեցողութեան տակ խմբված կենքի պատկերի մի մասը: Եւ ահա գովառանքով հայոց նահապետական ընտանիքը և ընտանեկան կազմակերպութեան ու համայնական նահապետական սկզբունքները, նոյն իսկ Լաւաշի և Պըրուզոնի քաղաքում մտքերի հետ համեմատելով պ. Ելիսէիլի գրչի մի քանի դարձուածներով հասկացնում է, թէ այնուամենայնիւ, հայ կիմը իսկապէս իր մարդու հնազանդ հպատակն է, նրա ճորտն է, և որ նա զրկված է մարդկային իրաւունքներից և ինքնուրոյն լինելուց:

Այդ խօսքերը արդէն բաւական են մեզ հասկացնելու համար, որ կնոջ դրութիւնը մեղանում նոյն շղթաներով է կապված, ինչպէս այն բոլոր երկրներում, որտեղ չը կայ կնոջ անկախութեան գաղափարը: Տարբերութիւնը երկրորդական մասնաւորութիւնների մէջն է, և մենք դրանց վրա ուշք չենք դարձնի: Տնտեսական և քաղաքական պայմանների ազդեցողութեան տակ՝ նահապետական կենքը փոխվում է, հին, նահապետական, և մասամբ Լաւաշի ու Պըրուզոնի թէօրիւնները յիշեցնող կաղամկերպութիւնը փոքր առ փոքր փոխվում է, և տեղի է տալիս մի ուրիշ կաղամկերպութեան: Նահապետական դրութիւնը փոխվում է, սկսվում է մի անցողական դրութիւն, որը պէտք է տանի դէպի իսկական քաղաքակրթութիւնը, և ահա այդ անցողական դրութեան մէջ թուլանում են ընտանեկան կազմակերպութեան գրաւի կողմերը:

Եւ պ. Ելիսէիլի նկարագրած «ազատ հայ աղջիկը», «արձակ հայ կիմը», «մէկը ամենքի համար, ամենքը մէկի համար» դաւանող գիւղական

կապ, խոյի մի ֆունտը, առանց կաշու՝ 8 կոպ., կաշուով 7 կոպէկ:

Թիւֆլիսում գիւղատնտեսական ցուցահանդէս կազմելու հարցը, որը սրանից երկու տարի առաջ յարուցվեց Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ, այժմ նորից յարուցվել է, և ինչպէս երևում է մեզ հասած մասնաւոր տեղեկութիւններից, հաւանական է, որ նա կաշուովի կազմվող գումարին:

ՄՍՍԿՎԱՅԻ Պետրոսեան Ակադեմիայի մի քանի ուսանողներ, հաւաքելով իրանց մէջ 11 բութ, ուղարկեցին այդ փողը մեր խմբագրութեանը, որպէս զի յատկացնելը այդ գումարը Բաթի ֆիլի հեղինակութիւնները հրատարակելու համար կազմվող գումարին:

Այս օրերս առիթ ունեցանք տեսնել Թիւֆլիսի փորագրված փայտեայ դեղեցիկ ամաններ և սխալներ, որ շինում է Վարչապալայից եկած մի խուռ ուսանող: Այդ ամանները, որոնք կարող են գործածվել, օրինակ հացի, մրգերի համար և այլն, ծախվում են 1 բութուց մինչև 7 բութ: Կարելի է ձեռք բերել վարձուցով արձանի դիմաց գտնվող «Վենցիա» կոչված հիւրանոցում:

Նոյեմբերի 1-ին Թիւֆլիսի քաղաքային զինուորապետական ատենը սկսեց իր գործողութիւնները «Փառքի տաճարի» շինութեան մէջ: Առեանի անդամներն են՝ քաղաքապետ Մատիւսով, քաղաքային ձայնաւոր իշխան Բէհրուշով, մի մի հողի ուստիականութեան և զինուորական վարչութեան կողմից և երկու բժիշկներ:

Յորդ անձրևների հետ միասին վերջին երկու օրերում թիւֆլիսում էլ ձիւն եկաւ, որը այնուամենայնիւ իսկոյն հալվում էր:

ՆՈՐ-ՔԱՅԱՅԵՆԻՍ մեզ գրում են հոկտեմբերի 26-ից հետեւալը: «Քանի մի օր առաջ դաշտում, անյայտ չարագործները անամապահներից մինին դանակի երեք հարուածներով սպանում են և ինչպէս ասում են, նրա գրգռում եղած փողերն էլ տանում: Չարագործները դեռ ևս չեն զգտնվել:»

Մեզ գրում են ՆՈՐ-ՔԱՅԱՅԵՆԻՍ հետեւալը: «Որովհետեւ մոտենում է դպրոցների հոգաբարձուների ժամանակամիջոցը և նոր ընտրութիւնների ժամանակը, այդ պատճառով հին հոգաբարձուները հրաժարական տալով, մասնացոյց են ա-

համայնքը փոքր առ փոքր ջնջվում են և մեր առաջ բացվում է մի ուրիշ տեսարան:

Աղջկան սկսում են փակել. գիւղերում աղջիկը սկսում է փակել տղամարդից: Մարդու գնացած կիմը իր մարդու սեփականութիւնն է, և նրա ընտանիքները առաքելան:

Անցեք գիւղերից դէպի գիւղաքաղաքները, իսկ գիւղաքաղաքներից էլ դէպի քաղաքները, և դուք կը տեսնեք, որ կիմը շատ տեղ իր մարդուց կախված մի արարած է, որ աղջիկը իր սեփական ոտները վրա չէ կանգնում, և որ. մօղային շորերի տակ ծածկված քաղաքների կանաչն էլ, «դէրիս» հազնող իրանց գոհիկ ժողովրդի հետ միասին, կաղմում են մի բարդ հարց, որ պէտք է լուծել, իբրեւ կանանց հարց... Բայց, ինչպէս պէտք է լուծել այդ հարցը...

Ֆրանսիացի յայտնի էսքիլոպեդիստ Գիլլոս ասում է հետեւալը. «Երբ կամենում ես գրել կնոջ մասին, գրիչդ պէտք է թաթախես ծիածանի մէջ և թիթեռնի թիկներից ցանես փոշի:»

Կարդալով անցեալ դարում ապրող նշանաւոր էսքիլոպեդիստի այդ խօսքերը, մարդ սկսում է այն պատկանական շքեղութիւնները և փափկութիւնները, որոնք ներշնչում էին Գիլլոսին այդ տողերը գրելու, և այդպիսի «գեիլիւսանան» ընթերցումը վերաբերվելու դէպի կիմը, որը սաղմոնեւում և շուտով ծնունդ էր առնում իր հանգիստ, անհող, որը իբրեւ դուրսագնաց առաքելայ շրջապատում էր ամեն տեսակ զմայլիչ և կախարհական նրբութիւններով, չը գիտնալով թէ մարդիկ ինչով են ապրում, և ինչպէս են ապրում:

Այդ այն ժամանակ էր, երբ կանանց այդ տեսակ շրջանը առեց «պատմական միամտու-

նում հէնց այժմանից մի քանի հոգու վրա, որպէս նոր հոգաբարձու լինելու արժանաւոր մարդկանց վրա: Բայց որքան ուրախալի կը լինէր, և թէ այդպիսի ընտրութեան մասնակցեր ամբողջ ժողովուրդը գիտակցաբար, ընտրելով այնպիսի հոգաբարձուներ, որոնք հոգ տանէին ուսումնականի համար, սակայն լաւ կը լինէր եթէ ժողովուրդը մերժէր պատաւոր հոգաբարձու պ. Մ. Աֆրիկեանի հրաժարականը, մի մարդու, որը ուսումնարանի շահերի միշտ պաշտպան է հանդիսացել:»

ՂՈՒՔԱՅԻՍ մեզ գրում են, որ հոկտեմբերի 23-ին, երեկոյան ժամը 9-ին, մի 24 տարեկան հայ երիտասարդ, որը գործակատարի պաշտօն է վարում Ղուբայի մի վաճառականի մօտ, անձնապատկերիւն է գործել, ատճանակից իր վրա արձակելով: Մինչև այժմ յայտնի չէ թէ ինչ է եղել անձնապատկերիւն շարժառիթը:

Մենք լսում ենք, որ օրիորդ Ալիս Բարբի կըրկին կը տայ մի կոնցէրտ Թիւֆլիսում, երբ կը վերադառնայ Բադուից: Ասում են՝ կոնցէրտը կը արվի կամ կրուժօկում կամ քաղաքային թատրոնում:

Պետերբուրգի լրագիրները, հաղորդում են, որ ենթադրութիւն կայ Կովկասի «Ուղղափառութիւն տարածող» ընկերութեանը եկող տարին յատկացնել 54,931 բութի խոշոր գումար:

Հոկտեմբերի 31-ին կայացաւ Թիւֆլիսի քաղաքային դումայի նիստը: Այդ նիստում քննվեց վարչութեան ղեկուցումը՝ նոր թատրոնի շինութիւնը քաղաքի կողմից յանձն առնելու մասին, համաձայն իշխան կառավարչապետի առաջարկութեան: Ֆինանսների միւնիստրութեան հաստատված նախաճաշով թատրոնի շինութեան ծախսը որոշված էր 232,345 բութի: Գանձարանը արդէն տուել է 110,000 բութ, որով թատրոնի շինութիւնը հասցրած է այն դրութեան, որի մէջ այժմ նա գտնվում է: Կառավարութիւնը յայտնել է, որ դրամական միջոցներ չունի մնացած ծախսը տալու համար: Անցեալ տարի քննելով թատրոնի շինութեան աւարտման հարցը, դուման այն «առաջարկ» ուղարկեց, որ քաղաքը առանց կառավարութեան օգնութեան՝ իր միջոցներով չէ կարող աւարտել թատրոնի շինութիւնը: Գրանից յետոյ կազմվեց մի յանձնաժողով, որը այդ մասին ներկայացրեց մի ղեկուցում. ղեկուցումը հաստատվեց դումայի կողմից և ներկա-

թեմը՝ յայտնի ֆրանսիացի իշխանուհուն Եւ երբ այդ իշխանուհուն մի օր ասեցին, թէ «Յըրանսիայի ժողովուրդը քաղցած է, հաց չունի ուսելու», նա զարմանքով պատասխանեց. «Ըսեմն ինչի գաթ աչ չեն ուտում»:

Այդպիսի կանանց մասին, ի հարկէ, ուրիշ կերպ չէր էլ կարելի գրել, եթէ ոչ գրելը ծիածանի մէջ թաթախելով և ցանելով թիթեռնի փոշով, որովհետեւ նրա ուրիշ տեսակ գրչի չէին էլ գիտնայ...

Բայց դարեւ անցան, մեր առաջ այսօր կիմը կանգնած է ուրիշ կերպարանով. ուսմիկ ժողովրդի մէջ նա իր մարդու ճորտն է, սեփական իրաւունքներից զուրկ մի արարած, իսկ քաղաքներում՝ նա լաւ կեղծով պատած մի այնպիսի արարած է, որը, ինչպէս յայտնի կրիտիկոս Բէլինսկին է ասում՝ «կարծեք միայն ննջարանի և խոհանոցի համար լինի ստեղծված»:

Ալի, որքան ուրախ կը լինէինք, եթէ մեր կանայք էլ Գիլլոսի ժամանակվայ սաղմոնների անհոգութեամբ չընթացաւ լինէին: Եւ մենք ամենքս էլ նոյն մասին գրելիս անկասկած ծիածանի մէջ կը թաթախէինք մեր գրիչը:

Բայց... իրականութիւնը տխուր պատկեր է ներկայացնում:

Հեռու գիւղերում և քաղաքներ մեծ անկիւններում մարդու բուռնքների հարուածներից կապտած կնոջ մարմինը, տարիներով սպառն չը տեսած մարմինը, և մատի հաստութեամբ կեղծով ծածկված ոտները ամենքին մոռացնել են տալիս «ծիածան» էլ, «թիթեռն» էլ, իսկ քաղաքներում, թատրոն յաճախող, կուրքներում պարող և հասարակական—քաղաքական գործերում մասնակցող «եւրօպականացած» հայ կիմը, որ առանց տոմսուս և ուրիշների օգնութեան մի օր էր կարող մայրել, որ սեփական աշխա-

